

ПИЛИПЕНКО К. А.

к. е. н., доцент
Полтавська державна аграрна академія**МОДЕЛІ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС**

Стаття присвячена дослідженню особливостей формування продовольчої безпеки. Розглянуті показники країн ЄС та України, які найбільш і найменш уразливі з точки зору продовольчої безпеки за такими категоріями, як фінансова та фізична доступність, а також якість і безпека харчових продуктів. Висвітлений індекс продовольчої безпеки, що відповідає потребам їх раціону харчування для здорового та активного життя. Наведений рейтинг країн-членів ЄС в індекси продовольчої безпеки та індекс продовольчої безпеки в Україні. Визначено місце України в Глобальному індексі продовольчої безпеки. Запропонована альтернативна модель забезпечення населення Землі якісними продуктами харчування.

Ключові слова: продовольча безпека, глобалізація, сільськогосподарське виробництво, продукти харчування, якість, безпека, органічне землеробство.

ПИЛИПЕНКО Е. А.

к. э. н., доцент
Полтавская государственная аграрная академия**МОДЕЛИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАН-ЧЛЕНОВ ЕС**

Статья посвящена исследованию особенностей формирования продовольственной безопасности. Рассмотрены показатели стран ЕС и Украины, которые наиболее и наименее уязвимы с точки зрения продовольственной безопасности по таким категориям, как финансовая и физическая доступность, а также качество и безопасность пищевых продуктов. Освещен индекс продовольственной безопасности, отвечающей потребностям их рациона питания для здоровой и активной жизни. Показан рейтинг стран-членов ЕС в индексы продовольственной безопасности и индекс продовольственной безопасности в Украине. Определено место Украины в Глобальном индексе продовольственной безопасности. Предложена альтернативная модель обеспечения населения Земли качественными продуктами питания.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, глобализация, сельскохозяйственное производство, продукты питания, качество, безопасность, органическое земледелие.

PYLYPENKO K. A.

Ph.D., associate professor
Poltava State Agrarian Academy**MODELS OF FOOD SECURITY OF THE EUROPEAN UNION**

The article investigates the features of formation of food security. Considered in EU and Ukraine, the most and least vulnerable in terms of food security on such categories as: the financial and physical accessibility as well as quality and food safety. Highlighted food security index that meets their dietary needs for a healthy and active life. Reproduced ranking EU countries in the indices of food safety and food security index in Ukraine. The place of Ukraine in the Global Food Security Index. The proposed alternative model to ensure the world's population with quality food.

Keywords: food security, globalization, agricultural production, food quality, safety, organic farming.

malenkali@rambler.ru

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні стан продовольчої безпеки не відповідає необхідному для розвинутої країни рівню і викликає заклопотаність економістів, лікарів і громадськості. Головними причинами такого стану стало зниження доходів населення і зростання цін. Падіння сільськогосподарського виробництва в 90-і роки ХХ сторіччя прийняло обвальний характер: його загальний індекс знизився за десятиліття майже на 40 %, продукції рослинництва – на 32,0 %, а тваринництва – на 50,0 % [4, с. 29]. Протягом останніх шести років відбулись і перспективні зрушення в агропромисловому комплексі України, що сприяли розв'язанню і реалізації таких основних завдань його розвитку, як стабільне

забезпечення внутрішнього ринку країни продовольчими товарами та нарощування експортного потенціалу. Інтеграція України у світовий економічний простір ставить нові вимоги щодо розвитку всіх секторів народного господарства, вимагає обов'язкового врахування сучасних тенденцій розвитку світових ринків. Глобалізація ставить новітні вимоги до якості товарів та послуг агропромислового сектору економіки, а також вимагає обов'язкового врахування сучасних тенденцій розвитку світових ринків, це визначає актуальність дослідження у даному напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням регулювання безпеки продовольчого забезпечення приділяли увагу українські та зарубіжні вчені. Серед українських авторів слід назвати Г. Балабанова, В. Гейця, Л. Дейнеко, Т. Кучеренко, І. Лукінова, Р. Маркова, Л. Мельника, О. Онищенко, П. Саблука, В. Семиноженко, В. Трегобчук та інших. Серед зарубіжних теоретиків – В. Балабанов, Є. Борисенко, Є. Серова та інші. Основи відтворювального підходу до аналізу регіональної економіки, специфіки регіональних ринків досліджені в працях А. Маршалової, А. Новосолова, В. Овчинникова, Б. Орлова та інших.

Постановка завдання. Метою написання статті було вивчення проблем, пов'язаних з продовольчою безпекою, як в Україні, так і в країнах Європейського союзу, обґрунтування основних груп показників продовольчої безпеки країн світу та їх порівняння з національними, а також визначення моделі забезпечення населення Землі якісними продуктами харчування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед сильних показників України можна відзначити продовольчу безпеку – комплексний показник, який використовується для оцінки ступеня сприятливості умов для забезпечення продовольчої безпеки, а також низький рівень втрат продовольства. Серед основних проблем відзначаються низький обсяг державних витрат на наукові дослідження в області сільського господарства і рівень ВВП на душу населення, вдвічі менший, ніж середньосвітовий показник.

Як свідчить аналіз показників Глобального індексу продовольчої безпеки із 109 країн Україна зайняла 52-е місце в ньому [7]. Індекс продовольчої безпеки (The Global Food Security Index) – це глобальне дослідження і супроводжуючий його рейтинг країн світу за рівнем продовольчої безпеки.

Індекс розроблений дослідним підрозділом британською дослідницькою компанією «The Economist Intelligence Unit» (аналітичний підрозділ британського журналу «Economist») за підтримки американської транснаціональної компанії «DuPont». Глобальний індекс продовольчої безпеки вперше вийшов в 2012 р. Глобальний індекс продовольчої безпеки оцінює основні аспекти фінансової і фізичної доступності продовольства, а також якості та безпеки продуктів харчування в 109 країнах світу. Індекс являє собою динамічну кількісно-якісну модель, засновану на більш ніж 28 показниках, яка вимірює фактори продовольчої безпеки в розвинених країнах.

В рамках даного Індексу продовольча безпека визначається як стан, за якого у людей в будь-який час є фізичний, соціальний та економічний доступ до продовольства (в достатній кількості і достатньої харчової цінності), що відповідає потребам їх раціону харчування для здорового та активного життя. Індекс вимірює політику держав та ефективність роботи їх установ у сфері продовольчої безпеки. Індеси продовольчої безпеки країн-членів Європейського Союзу (ЄС) наведені в табл. 1, дані якої дозволяють виявити найбільш і найменш уразливі країни ЄС з точки зору продовольчої безпеки за такими категоріями, як фінансова та фізична доступність, а також якість і безпеку харчових продуктів. У дослідженні представлено аналіз трьох основних груп показників продовольчої безпеки країн світу: рівень доступності та споживання продуктів харчування; наявність і достатність продуктів харчування; рівень якості та безпеки продуктів харчування [7].

Згідно з Рейтингом країн ЄС за рівнем продовольчої безпеки в травні 2014 Україна з індексом 56,4 перебувала на 52 місці зі списку 109 країн, опинившись нижче такої бідної країни, як Румунія [7]. Аналіз трьох основних груп показників продовольчої безпеки для України наведений на рис. 1.

Рейтинг країн-членів ЄС щодо Індексу продовольчої безпеки

Країна	Бали про- довольчої безпеки	Місце в рейтингу	Країна	Бали про- довольчої безпеки	Місце в рейтингу
Республіка Австрія	85,5	2	Чеська Республіка	74,6	23
Королівство Нідерланди	84,4	3	Грецька Республіка	74,3	24
Федеративна Республіка Німеччини	83,7	8	Республіка Польща	72,7	26
Французька Республіка	83,4	10	Словацька Республіка	69,8	31
Королівство Швеція	82,4	14	Румунія	61,3	44
Королівство Бельгія	82,0	14	Республіка Болгарія	59,6	50
Португальська Республіка	80,3	18	Україна	56,4	52
Королівство Іспанія	79,8	20	Україна	56,4	52
Італійська Республіка	77,6	22	Єгипет	49,3	66

* Складено автором за даними [7]

Рис. 1. Індекс продовольчої безпеки в Україні (складено автором за даними [7])

Глобальний індекс продовольчої безпеки включає ключові фактори, пов'язані з такими показниками [5]:

I. Фінансова доступність продовольства. Україна займає 50-е місце у даній категорії за рахунок низького показника кількості населення, що живе за межею бідності (0,08 %), більш низькі ввізні мита на вітчизняну сільськогосподарську продукцію, а також завдяки веденню програм продовольчої безпеки (3 бали з 4-х, середньосвітовий показник – 2,6). Крім того, відсоток витрат на продовольство від середнього доходу на сім'ю залишається на рівні 38,9 % (середньосвітовий показник – 34,5 %). Також вагомим фактором є обмеження розмірів доступного кредитування для сільськогосподарських підприємств (2 бали з 4-х).

II. Фізична доступність продовольства. У цій категорії Україна отримала 79,9 балів з 100 балів, що на 20,9 % більше, ніж середній показник за Індексом. Крім того, в Україні зафіксовано помірний показник співвідношення обсягів продовольчих втрат у порівнянні з загальним обсягом внутрішніх поставок (2,4 т проти середньосвітового показника 4,8).

Високі показники відзначені при оцінці рівня продовольчих запасів – комплексний показник, що вимірює доступність продовольства за рахунок його поставок в ккал на душу населення в день і рівень продовольчої допомоги.

Найбільші зміни щодо середніх показників Індексу зафіксовано в таких категоріях, як волатильність сільськогосподарського виробництва (-23.9%), ризик політичної нестабільності (-32.6%) і корупційні ризики (-33.9%). В науковій літературі під ціновою волатильністю розуміють ступінь зміни цін за певний проміжок часу [3, с. 26]. За умов ринкової економіки, де формування ціни відбувається під впливом попиту і пропозиції, цінова волатильність є закономірним явищем, що забезпечує функціонування самого ринку. Проте, коли волатильність є високою, це має негативний вплив на продовольчу безпеку країни у випадку низької купівельної спроможності населення та зменшує дохідність сільськогосподарських товаровиробників [1, с. 80–86].

Щодо рівня державних витрат на наукові дослідження і розробки в галузі сільського господарства Україна отримала найнижчу оцінку – 1 бал з можливих 9-и, що виявилось на 14,9 % нижче середнього рівня. США, для порівняння, отримали 9 балів, що на 85,1 % вище середнього показника. З іншого боку, в категорії «Сільськогосподарська інфраструктура» (комбінований показник, який оцінює можливості зі зберігання і доставки врожаю на ринок) Україна отримала 50,9 балів, що всього на 3,3 % менше середньосвітового показника. За сукупністю всіх показників Україна посіла 65-е місце в даній категорії.

III. Якість і безпека продовольства. Україна зайняла 42-е місце в даній категорії по співвідношенню таких показників. Рівень доступності мікроелементів – комплексний показник оцінки наявності заліза і вітаміну А у продовольстві (на 8,5 % вище середнього показника), якості протеїнів (на 13,9 % вище середнього рівня), різноманітності раціону – частки продуктів, що не містять крохмалю (крім зернових, коренеплодів і бульб) – на 14,0 % більше загального рівня, а також за рівнем продовольчої безпеки – комплексний показник, який використовується для оцінки ступеня сприятливості умов для забезпечення продовольчої безпеки (99 балів зі 100 балів, що на 19,3 % вище середнього показника). Крім того, стандарти харчування в країні – ступінь прихильності уряду країни до їх поліпшення – на 22,9 % нижче середнього рівня.

З травня 2014 р. Індекс також враховує вплив двох факторів – ожиріння і продовольчі втрати – на доступ до безпечної, поживного і фінансово доступного продовольства. В процесі дослідження факторів, які впливають на глобальний індекс продовольчої безпеки та підвищення їх показників необхідно на рівні держави розробити продовольчу модель кожної окремої держави, яка буде слугувати теоретичним базисом для формування державної політики забезпечення продовольчої безпеки. Державна політика забезпечення продовольчої безпеки знаходить своє відображення у системі відповідних офіційних документів, таких як стратегії, доктрини, закони, програми, плани.

Досвід країн світу з розвинутою ринковою економікою при побудові власних моделей продовольчої безпеки свідчить про надання істотної державної підтримки сільському господарству та використання методів державного регулювання в харчовій промисловості. Так, розвинені країни, маючи високий рівень сільськогосподарського виробництва, надають істотну державну підтримку фермерам, де щорічні обсяги таких субсидій наближаються до 200 млрд дол. Так, у середині 90-х років минулого століття обсяги державних субсидій, що виділяються аграрному сектору Японії, становили 47 млрд дол., або 74,0 % вартості валової продукції сільського господарства, у країнах ЄС – 80 млрд дол., або 50,0 %, США – 22 млрд дол., або 21,0 % [6]. А регулювання виробництва продуктів харчування є невід'ємною функцією держави, навіть якщо вона має досить високий рівень розвитку ринкових відносин, оскільки саме ця сфера відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Іншим варіантом забезпечення населення Землі якісними продуктами харчування є використання нових альтернативних інтенсивних моделей сільськогосподарської діяльності, в основі яких лежить концепція одержання високоякісного врожаю без шкоди довкіллю завдяки вивченню і врахуванню природних процесів. Нині до альтернативних методів

сільськогосподарського виробництва відносять органічне землеробство (organic farming), біоінтенсивне мініземлеробство (biointensive minifarming), біодинамічне землеробство (biodynamic agriculture), екологічне сільське господарство (ecological agriculture), ЕМ-технології (effective microorganism technologies), усталене сільське господарство з низькою ресурсомісткістю (low input sustainable agriculture – LISA), точне землеробство (precision farming), регенеративне сільське господарство (regenerative agriculture).

За певної відмінності згаданих систем нетрадиційного альтернативного сільського господарства, їм усім притаманні спільні риси, зокрема, зменшення залежності від промисловості й інших галузей економіки, зростання самозабезпечення та самопідтримання господарств, захист навколишнього середовища, консервація обмежених ресурсів, виробництво екологічно чистих, корисних для здоров'я людини продуктів харчування, зменшення споживання енергії, налагодження прямих зв'язків із споживачами продукції.

Найпоширеніший серед зазначених методів сучасного альтернативного землеробства, що охоплює галузі рослинництва і тваринництва, дістав назву «органічне землеробство» або «органічне виробництво». За визначенням, наведеним у Постанові Ради ЄС 834/2007, «органічне виробництво – цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращий досвід з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених із застосуванням речовин і процесів природного походження».

Органічна продукція – це сертифікована продукція, яка відповідає вимогам стандартів органічного виробництва, вирощується без застосування хімічно синтетичних добрив і засобів захисту рослин, пестицидів, регуляторів росту, ГМО, антибіотиків тощо. Ці продукти вирізняються своєю корисністю та смаковими якостями. Технології органічного землеробства стрімко поширюються в усьому світі. Статистична інформація щодо органічного виробництва надходить зі 160 країн світу. На сьогодні під органічним виробництвом перебуває близько 1,0 % світової площі сільськогосподарських земель, а у країнах Євросоюзу близько 3,0 % сільськогосподарських угідь.

Порівняно з іншими країнами розвиток органічного землеробства в Україні відбувається значно повільніше. За даними Міжнародної федерації органічних сільськогосподарських рухів та Дослідного інституту органічного сільського господарства, в Україні нараховується загалом 155 органічних господарств.

Структура сертифікованих органічних господарств за видами стандартів свідчить про те, що близько 89,0 % товаровиробників орієнтовані на зовнішній ринок і працюють за стандартом, рівнозначним Постанові Ради ЄС, NOP (США) та «Біо Свісс» (Швейцарія), 11,0 % – працюють за стандартами, розробленими Міжнародною громадською організацією виробників органічної продукції «Біолан» і орієнтовані на внутрішній ринок. Проте, розвиток органічного виробництва стримує незавершеність законодавчої та нормативно-правової бази, яка чітко окреслила б державну політику в цій сфері. Серед інших причин – переважання експорту та недорозвиненість внутрішнього ринку на сертифіковані органічні продукти, обмеженість номенклатури товару (зернові та олійні культури), а також те, що гуртова і роздрібна торгівля сертифікованими продуктами перебуває в зародковому стані. До цього переліку можна додати непоінформованість споживачів про переваги органічних продуктів, брак інвестицій в органічне виробництво, бідний споживчий кошик цієї продукції, що вимагає подальших досліджень у цьому напрямку.

Висновки. Глобалізація в аграрній сфері поєднується з динамічними процесами збільшення обсягів міжгалузевого та внутрігалузевого обміну, поглиблення взаємозалежності сільськогосподарських ринків і технологій, посилення впливу світових макроекономічних факторів, що надає конкурентоспроможним підприємствам агропромислового комплексу і окремим країнам можливість досягти істотних економічних переваг. Включаючись до системи інтернаціоналізації, Україні необхідно визначити нормативно і законодавче місце аграрної сфери України у глобалізації та напрями державної

підтримки, вказати напрями зміцнення конкурентних позицій вітчизняних аграрних структур. Основою ефективної моделі продовольчої безпеки України є ефективна та конкурентоспроможна переробна сфера агропромислового комплексу, розвиток якої певною мірою залежить від дотримання вимог екологічної безпеки розвитку галузі та населення держави. Результатами досягнення високого рівня продовольчої безпеки є наявність у кожній країні високого рівня купівельної спроможності населення, сімейний стан та наявність дітей, стан здоров'я, місце проживання, рівень освіти, харчові вподобання, стать, вік тощо.

Список використаних джерел

1. Боднар О.В. Функціонування ринку зерна України в умовах волатильності світових цін / О.В. Боднар // Економіка АПК. – 2014. – № 4 (36). – С. 80–86.
 2. Высокая волатильность цен на выбранных рынках. Мониторинг и анализ цен на продовольствие [Електронний ресурс]. – ФАО, 2014. – Режим доступу : <http://www.fao.org/giews/food-prices/indicators>
 3. Волатильность цен и продовольственная безопасность / [М.С. Свамнатан, М. Рахманьян, К. Бертини и др.]. – Рим : КВПБ, 2011. – 104 с.
 4. Сохнич А. Я. Развитие рынка экологично чистой продукции сельского хозяйства в Украине / А. Я. Сохнич, І. П. Соловій, Я. М. Саврик // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 92–98.
 5. Україна займає 52-е місце в Глобальному індексі продовольчої безпеки [Електронний ресурс] / Насіннева асоціація України. – Режим доступу : <http://ukrseeds.org.ua/ukra>
 6. Agriculturel Policies "Market and Trade". OECD, Paris, 1996.
 7. EIU Global Food Security Index-2014: Economist Intelligence Unit [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/global-food-security-index>
-